

Uluslararası
OSMANLI'DAN CUMHURİYETE ÇORUM
Sempozyum

23–25 Kasım 2007

II. CİLT

Yayına Hazırlayanlar

Doç. Dr. Mehmet Mahfuz SÖYLEMEZ

Doç.Dr. Mesut OKUMUŞ

İrfan YİĞİT

Çorum Belediyesi Yayınları: 5

Çorum

2008

Sempozyum Düzenleme Kurulu

Mustafa TOPRAK (Çorum Valisi)

Turan ATLAMAZ (Çorum Belediye Başkanı)

Prof. Dr. Serdar KILIÇKAPLAN (Hitit Üniversitesi Rektörü)

Prof. Dr. Ferhat KOCA (Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekan Vekili)

Doç. Dr. Mehmet Mahfuz SÖYLEMEZ (Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)

Doç. Dr. Mesut OKUMUŞ (Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)

Doç. Dr. Muhit MERT (Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)

Ethem ERKOÇ (Araştırmacı-Yazar)

Ali ALAKOÇ (Çorum Belediyesi)

İrfan YİĞİT (Çorum Belediyesi)

Sempozyum Sekreteryası

Doç. Dr. Mehmet Mahfuz SÖYLEMEZ, Hitit Ünv. İlahiyat Fakültesi

Doç. Dr. Mesut OKUMUŞ, Hitit Ünv. İlahiyat Fakültesi

Ethem ERKOÇ, Emekli Öğretmen, Araştırmacı-Yazar

İrfan YİĞİT, Çorum Belediyesi

Osman YÜZTGEÇ, Çorum Valiliği

Yayına Hazırlayanlar

Doç. Dr. Mehmet Mahfuz SÖYLEMEZ

Doç. Dr. Mesut OKUMUŞ

İrfan YİĞİT

Baskı Yeri ve Tarihi

Lider Matbaacılık A.Ş. - ÇORUM

Yayımlanan Tebliğlerin yasal tüm sorumluluğu yazarlarına aittir. Tebliğler Çorum Belediyesi'nden izin alınmadan kısmen ya da tamamen bir başka yayında kullanılamaz veya elektronik ortama aktarım ve kopyalaması yapılamaz.

İsteme Adresi:

Çorum Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Kent Arşivi

Yeniyol Mah. Gazi Cd. Turgut Özal İşmerkezi Kat:3 ÇORUM

Tel: 0 364 225 08 10 / 1539

E-posta: irfan-yigit@hotmail.com

OSMANLI'NIN "YEREL"İ: ÇORUM YÖRESİNDE BENZER TİPOLOJİ GÖSTEREN ÜÇ CAMİ

Ömer İskender TULUK,*
Servet KELEŞ**

Giriş

Günümüze kadar gelmeyi başarmış ya da varlığını bildiğimiz Çorum cami / mescitlerine göz gezdirildiğinde¹, özellikle İstanbul gibi Osmanlı'nın merkezi mimarlık pratiğinin² yoğunlaştığı odaklar dikkate alındığında, şehir merkezinde anıtsal cami geleneği içerisinde cılız sayılabilecek bir mimari oluşumun sergilendiği dikkati çekmektedir. Burada "cılız oluşum"dan kastedilen sayısal bir azlık-çokluktan ziyade merkezi mimarlık kalıplarına uyan anıtsal yapı geleneğinin görülmeyişi ya da zayıflığıdır. Genel olarak bakıldığında Çorum'da bu kalıplara uyduğunu söyleyebileceğimiz Gülabi Bey Camii (Han Camii, 1567-71) dahi merkezi mimarlık kalıplarıyla üslup paralelliğini sadece plan ve karakteristik kirpi saçak oluşumunda sergiler. Malzeme, yapım tekniği, bezeme vb. mimari öğeler açısından tümüyle merkezi kalıplardan uzaktır, taşranın ekonomik gücünü ve önem derecesini sergiler niteliktedir (Şekil 1).

Biçimlenişi konusunda bilgi sahibi olduğumuz diğer camilerde ise, başta plan tipolojileri ve örtü sistemleri olmak üzere hemen tüm mimari öğeler açısından merkezi olmaktan çok yerel özellikler sergileyen bir oluşum dikkati çeker (Şekil 2). Bunun dışında, ilk inşası 13. yy. sonlarına tarihlendirilen, ancak günümüzdeki biçimine 19. yy. da yapılan tadilatlarla ulaşmış³, şehrin en büyük ve en eski camisi Ulu Camii dahi, dönem yapılarıyla karşılaştırıldığında

* Yrd. Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, Öğretim Üyesi.

** Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, Yüksek Lisans Öğrencisi.

1 Bu konudaki tek ve geniş kapsamlı çalışma için bak. Dündar A., *Çorum Cami ve Mescitleri*, Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara, 2004.

2 Burada "Osmanlı merkezi mimarlık pratiği" ifadesiyle, en genel anlamda Osmanlı başkenti ve çevresinde inşa edilmiş ve dönemleri için simge niteliğindeki yapılarla üslup paralelliğini sürdüren bir mimari anlayış kastedilmektedir.

3 Dündar, a.g.e, s. 150. ve Ilıca A., *Çorum Ulu Camii ve Vakıfları*, Çorum Belediyesi, Ankara, 2006, s. 37-44.

merkezin öngördüğü bir anıtsallıktan çok yerel niteliklere uyan bir anıtsallık sergilemektedir (Şekil 3).

Öte yandan, söz konusu bu caminin 19. yy. tadilatlarında orijinal örtüsünün yerine, caminin “en büyük”, “merkezi” ve “Ulu” statüsüne vurgu yapan geniş bağdadi gizli bir kubbe ile örtülmesinin, biri Çorum merkezinde, ötekisi ise İskilip'teki bir camiye örnek teşkil etmesi yerel ustaların merkezi mimarlık kalıplarından ve çevre yapılarından etkilenme biçimleri konusunda ipuçları taşımaktadır. Bunlara ek olarak başta Çorum Ulu Camii olmak üzere neredeyse tüm cami ve mescitlerde, geleneksel Çorum evlerinde görülen benzer yapım tekniği ve bezeme unsurlarına rastlanması ise aynı yerel ustaların bu yapıları gerçekleştirmiş ya da onarmış olabileceğini düşündürmektedir.

Tüm bu ön değerlendirmeler dikkate alındığında Çorum şehrinin mimari yapı kültürünün oluşumunda, Osmanlı'nın merkezi mimarlık pratiğinin aksine, taşraya özgü içe dönük bir anlayışın etkin olduğu söylenebilir. Merkezi yönetimden uzaklaştıkça kendini daha keskin hatlarla hissettiren ve iklim, malzeme, mali kaynak ve en önemlisi de idari yapılanmadaki hiyerarşik düzenin etkin olduğu bu “yerel” niteliklerin Çorum şehrinde karşılık bulduğu biçimsel dilin niteliği yukarıda genel hatlarıyla belirtilen unsurların detaylarında yatmaktadır.

1. İnşa kitabesi olmayan Çorum Ulu Camii'nin tarihlendirilmesi konusunda sıkça başvurulan kaynak, içerisinde yer alan H. 706 / M. 1306 tarihli ahşap minberdir.⁴ Bu minberin bir başka camiden getirilmiş olabileceği şüphesi bir kenara bırakılırsa en genel yorumuyla caminin bir Selçuklu eseri olduğu kabul görmüş bir gerçektir. Geçirdiği birçok deprem nedeniyle caminin orijinal görünümünden neredeyse tümüyle uzaklaşarak günümüze geldiği anlaşılmaktadır. Günümüzde sergilediği üst örtü odaklı plan şeması Selçuklu üslubunu yansıtmaktan oldukça uzaktır. Dönem yapılarıyla karşılaştırıldığında iç mekânda karşılaşılması beklenen, eşit aralıklarla ayrılmış çok ayaklı, düz damlı iç mekân düzeni yoktur. Merkezde yer alan kubbe, bazı Selçuklu örneklerinde görülen maksure kubbesi olma niteliğinden de uzaktır. Yapı, kalın duvarlı dış çeperi dışında Selçuklu etkisini iç mekân ve üst örtü düzeninde tümüyle yitirmiştir.

Yapının 1509'daki “küçük kıyamet” denilen deprem ile 1514 depreminde önemli tahribatlara uğradığı ve kubbesinin çöktüğü,⁵ Mimar Sinan tarafından

4 Karamağaralı H., “Çorum Ulu Camiiindeki Minber”, *Sanat Tarihi Yıllığı*, İ.Ü. Edebiyat Fak. Sanat Tarihi Ens. 1964–65, 120–142, İstanbul, 1965, s. 120.

“müceddeden” onarıldığı ve sonuç olarak günümüzdeki görünümüne ulaşmasını sağlayan onarımların ise 1810 ve 1911 yıllarında gerçekleştirildiği bilinmektedir.⁶

Çorum Ulu Camii'nin muhtemel orijinal plan şemasının nasıl olduğu biryana, bir Selçuklu ulucamisinden çok farklı bir üst örtüyle onarılmasına ilişkin bildiklerimiz çalışmamızın amacını ortaya koyması bakımından ilgi çekicidir; Her şeyden önce söz konusu caminin, hemen her dönemde önemini koruduğu açıktır. Nitekim Evliya Çelebi; “Sultan Alaaddin Camii'ni Süleyman Han imar ettirmiştir. Çarşı içinde Mimar Sinan Ağa karı olup cemaati çoktur. Tahulpazarı Camii, Bey Camii, Defterdar Camii, Medrese Camii, Ağa Camii meşhurlarıdır. Fakat Murad Hari Camii'nden mükellefi yoktur.” diyerek Ulu Cami'nin Çorum'daki diğer camiler arasındaki konumunu ve önemini açıkça belirtmiştir.⁷ Sabuncuoğlu'nun Eşref Ertekin'den aktardığı bir rivayette caminin dönemin Bozok ve Çankırı sancakları mutasarrıfı Çapanoğlu Süleyman Bey tarafından “eskisi gibi dokuz kubbeli” olarak tamir ettirmeye karar verdiğine ilişkin bilgiye,⁸ fiziksel herhangi bir delile rastlanmaması nedeniyle ihtiyatla yaklaşmaktadır.⁹ Aynı rivayete göre caminin onarımına başladıktan kısa bir süre sonra ölen Süleyman Bey'in oğlu Abdülfettah Bey, babasının düşüncesinin aksine camiye günümüzdeki biçimiyle, yani merkezde yer alan bağdadi gizli kubbeli ve kuzeyde son cemaat revaklı olarak inşa ettirmiştir.¹⁰

Tipik bir Selçuklu “ulucami”si görünümünü çoktan yitirmiş Çorum Ulu Camii'ne bu onarımda giydirilen örtü ve buna bağlı iç mekân düzeni, Osmanlı'nın merkezi mimarlık pratiğinin yaygın tipoloji, malzeme ve konstrüksiyon kalıplarına uymayan bir biçimlenme gösterir; Burada yaklaşık kare bir iç mekanı örten öge, ortada 12 adet ahşap direk üzerine oturmuş bağdadi gizli bir kubbe ve onun da üzerinde yer alan ahşap kırma bir çatı örtüsüdür. Her ne kadar böyle bir şemanın Osmanlı cami mimarisindeki karşılığını “sakıflı cami” tipolojisinde bulmak mümkün görünse de, özellikle merkezi kubbe konstrüksiyonu bakımından yöreye özgü nitelikler belirgin bir

5 Uğur N., “Zelzele”, *Çorumlu*, Yıl: 2, Sayı: 21, 24-25, 1940, s. 25., Ilıca, a.g.e., s. 38., Dündar, a.g.e., s. 95.

6 Dündar, a.g.e., s. 96.

7 Evliya Çelebi, *Tam Metin Seyahatname*, Üçdal Belde, C: 1-2, İstanbul, 1993, s. 695.

8 Sabuncuoğlu M. İ., *Çorum Tarihine Ait Derlemelerim*, Kısım I, Çorum, 1971, s. 28.

9 Ilıca, a.g.e., s. 41.

10 Sabuncuoğlu, a.g.e., s. 28.

biçimde kendini hissettirir. Anadolu'da Osmanlı öncesine kadar inen bu tipin ayakta kalabilmiş birkaç XVI. yy. örneğinin aksine¹¹ bu camide merkezde yer alan geniş sayılabilecek gizli kubbe bağdadi sıvalıdır. Bu kubbeyi, her bir köşede üçer adet olmak üzere toplam oniki adet ahşap direk ayakta tutar. Bu direkler kubbenin oturduğu kare çerçeveye eşit aralıklarla yerleştirilmemişlerdir. Buna ek olarak –yine benzerlerinin aksine- merkezi kubbe eteklerine doğu, batı, kuzey ve güney yönlerde birer geniş pencere açılmıştır. Bu pencerelerin kurşun kaplı dış çatıdaki uzantısı fenerlerdir. Bu pencereler iç mekânda kubbeye, tıpkı kagir konstrüksiyonlu anıtsal bir cami üzerini örten kagir bir kubbe etkisi kazandırır.

Bağdadi bir gizli kubbeye sahip örneklerin Ulu Camii'nden önce Çorum'da birkaç önemli yapıda daha kullanılmış olması ise yerel ustalara şehrin en büyük ve en önemli camisinin diğer mahalle mescitlerine göre daha anıtsal olması gereken yeni üst örtüsünün biçimi konusunda esin verici bir rol oynadığı düşünülebilir. Ancak bu esinlenme konstrüktif tüm öğelerin aynen aktarılmasından çok mekânda bağdadi bir kubbe öğesinin varlığından ibarettir. Nitekim Süheyb-i Rûmi (Hıdırlık) Camii'nde gizli kubbe duvarlara otururken, Mevlevihane Mescidi'nde ise sekizgen bir çerçevenin köşelerine yerleştirilmiş sekiz adet ahşap direk bu kubbeyi taşır. Merkezi bu kubbenin bu üç camide farklı iç mekân iz düşümleri bırakmaları, tümüyle kubbenin oturduğu alt yapının konstrüktif farklılıklarından kaynaklanmaktadır.

2. Çorum Ulu Camii'nde gözlenen bu örtü ve iç mekân düzeni, yine Çorum'da Kulaksız Camii ile İskilip Ulu Camii'nde de neredeyse tümüyle tekrarlanmış (Şekil 4). 1810 yılı onarımında söz konusu örtüsüne kavuşan Çorum Ulu Camii'nin, bundan yaklaşık 4-5 yıl sonra (1814-15) bir mahalle mescidine,¹² İskilip'te ise 1841 tarihli bir başka camiye¹³ model olması ilgi çekicidir. Daha da ilginç olanı ise, 1841 gibi geç bir tarihte inşa edilmesine ve İskilip'te çok daha eski camiler (en eskisi Şeyh Yavsu Camii, XV. yy. ortaları-XVI. yy. başı) bulunmasına karşın bunun "Ulu Cami" olarak anılmasıdır. Çarşı içerisindeki merkezi konumu, boyutları ve beden duvarlarıyla uyuşmayan düzgün kesme taş örgülü minaresi, 1841'den önce bu caminin yerinde bir başka caminin varlığına, üstelik -büyük bir olasılıkla- şehrin ilk "Cuma camisi"nin, bir başka deyişle "ulucamisi"nin varlığına işaret etmektedir (Şekil 5).

11 Kuran A., *Mimar Sinan*, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1986, s. 34.

12 DüNDAR, a.g.e., s. 84-101.

13 İLTER F., *Bir Anadolu Kenti İskilip*, TTK, Ankara, 1992, s. 67-70.

Bu eski –muhtemel- Selçuklu “ulucami”si 1841'de yıkılarak yerine bugünkü cami inşa edilmiş olmalıdır. Yeni cami inşa edilirken eski caminin orijinal planına uyulmaması, ahşap direkli, düz damlı “sıradan” bir Selçuklu camisinde bulunmayan “görmeli / anıtsal” görüntünün ya da etkinin, tıpkı caminin “Ulu” statüsüne uygun olarak kubbeli bir örtüde, Çorum Ulu Camii'nde aranmış olması olarak yorumlanabilir. Bu, bir taşra yerleşmesinde Osmanlı merkezi mimarlık pratiğinin dışında gelişen, tümüyle yerel sayılabilecek, banilerin ve ustaların çevre yapılarından esinlenme biçimi ve önceliğini ortaya koyması bakımından ilgi çekicidir.

3. Osmanlı'nın taşraya özgü yerel mimari kültürün oluşumuna ilişkin ipucu taşıyan bir başka uygulama, 19. yy. sonu ile 20.yy. başlarına tarihlendirilen konutlarda görülen basit ahşap bezeme örneklerine, başta Çorum Ulu Camii olmak üzere her üç camide de rastlanmasıdır.¹⁴ Bu camilerde merkezdeki bağdadi kubbenin çevresini saran ahşap tavan yüzeyleri, her biri dikdörtgen bir çerçeve içerisinde, farklı kesitte silmelerle biçimlendirilmiş ince çıtaların tek ya da iki yönde bir araya gelerek oluşturdukları basit bir kompozisyon sergilerler. Bu kompozisyon konutlarda da her bir oda ya da sofanın neredeyse değişmez tavan düzenlemesidir. Özellikle sofa ve başoda gibi daha özel mekânların tavanlarında yer bulan ve tavanda plastik bir etki bırakan bitkisel karakterli, ajur ve çıtakari teknikli dairesel formlu ahşap tavan göbeklerinin, yine bu camilerin ahşap tavanlarında da yer aldığı dikkati çekmektedir. İskilip'teki cami dışında Çorum'daki diğer iki caminin ahşap sütun başlıklarında görülen yine bitkisel karakterli ahşap plastik öğeler, tavan göbeklerindekiyle biçim ve teknik bakımından benzeşirler (Şekil 6).

Çorum Ulu Camii'nin son cemaat revakı üst katını mahfil kısmına bağlayan ahşap kapı kanatlarındaki bezemelerin, Çorum'da Yalçınlar Konağı'nın özellikle selamlık bölümü bazı kapı, gömme dolap ve balkon tavanındakilerle

14 Daha önce geleneksel Çorum evlerine ilişkin değerlendirmeler yaptığımız çalışmalarımız: Tuluk Ö. İ., “Geleneksel Çorum Ev Kültürü Üzerine Beş Yapı Üzerinden Genel Bir Değerlendirme”, *Osmanlı Döneminde Çorum Sempozyumu*, Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fak., 1-3 Ekim, Çorum, 2004., Tuluk Ö. İ., “Yok Olan Tarih: Çorum Ağacı Evi”, *Çorum Kültür Sanat*, Sayı: 3, 33-36, 2005., Tuluk Ö. İ., “Fark Edilmeyi Bekleyen Bir Anıt: Çorum Kavukçular Konağı”, *Çorum Kültür Sanat*, Sayı: 5, 9-12, 2006., Tuluk Ö. İ., “Çorum Bilaller Konağı”, *Çorum Kültür Sanat*, Sayı: 7, 8-11, 2007., Tuluk Ö. İ., “Changing Life Styles, Transforming Traditional Houses: Çorum as a Case”, *Livenarch (Livable Environments & Architecture) 3rd International Congress, 05-07 July, Trabzon, 2007.*

biçim, kompozisyon ve teknik olarak şaşırtıcı biçimde benzemesi ise aynı ustanın elinden çıkmış olabileceğini düşündürmektedir (Şekil 7).

Değerlendirme

Gelinen bu noktada, Çorum'da Osmanlı döneminde inşa edilmiş 80'in üzerinde cami/mescit olmasına karşın,¹⁵ Amasya, Tokat gibi çevre şehirlerle karşılaştırıldığında Osmanlı'nın Çorum'da merkezi mimarlık kalıplarına uyan anıtsal yapı inşa etme eğiliminde hiç olmadığını söylemek yerinde olur. Bir Selçuklu yapısı olan şehrin en büyük camisi (Ulu Camii) bir kenara bırakılırsa, Osmanlı'nın klasik döneminde inşa edilmiş ve ayakta kalan en eski yapısı Gülabi Bey Camii dahi dönemin merkezi mimarlık kalıplarından ve anıtsal olmaktan oldukça uzaktır.

Daha da geriye gidilirse şehirde Danişmendli, Selçuklu ve Beylikler döneminde inşa edilmiş -bir ya da iki yapı dışında- en azından mimari kalıntının bulunmayışı bu dönemlerde şehrin "sönük bir kasaba" olduğu görüşünü desteklemektedir.¹⁶ Şehrin kervan yolları üzerinde bir ana menzil olmayışı ve birçok yıkıcı depreme maruz kalması bu dönem için kabul edilebilir gerekçeler¹⁷ olmasına karşın şehirde Osmanlı dönemine tarihlendirilebilecek anıtsal nitelikte yapı bulunmaması ya da Osmanlı'nın bu nitelikte yapı inşa etme eğiliminde olmamasında başka etkenlerin rolü olmalıdır.¹⁸

Atçeken, şer'iyye sicilleri üzerinden yaptığı çalışmasında, Osmanlı döneminde Konya'da bulunan Selçuklu eserlerinin ihtiyaç duyulduğu zaman gerekli tamiratlarının yapılarak hizmetlerinin sürdürüldüğünü, ancak son zamanlara doğru Osmanlı Devleti'nin girdiği savaşların bıraktığı maddi-manevi sıkıntılar, devamlı toprak kayıpları gibi etkenler nedeniyle bazı yapıların ihmale uğradığı ve tamiratları yapılamadığı için yıkılma sürecine girdikleri tespitini yapmıştır.¹⁹ Çorum Ulu Camii'nin, III. Murad zamanında

5 Dündar, a.g.e., s. 168-170.

6 Karamağaralı, a.g.m., s. 120.

17 Bakırer Ö., "Bizans, Danişmend, Selçuklu ve Beylikler Dönemlerinde Çorum", *Çorum Tarihi, 5. Hitit Festival Komitesi*, 51-78, Ankara, 1981, s. 61.

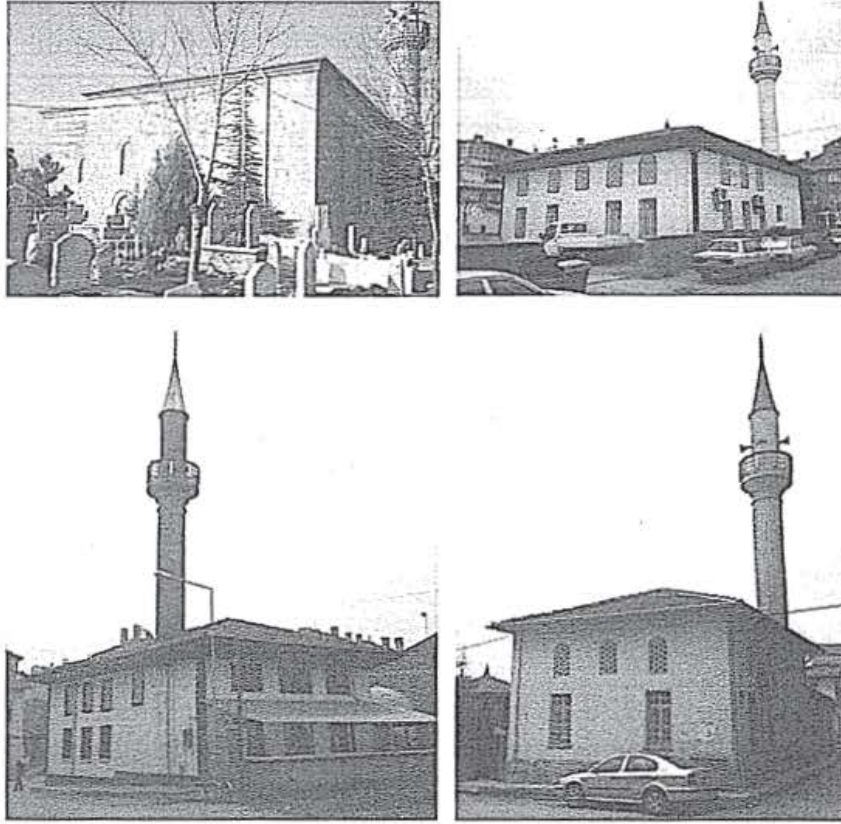
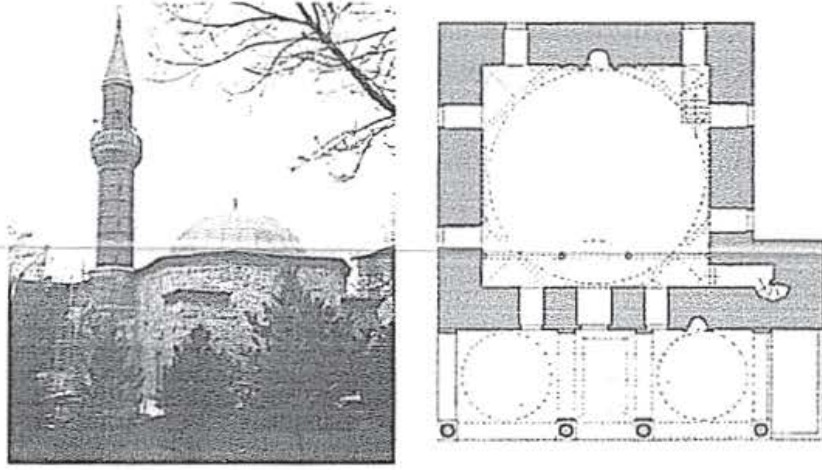
18 Nitekim Amasya ve Tokat gibi komşu şehirlerle aynı coğrafik şartları paylaştığı düşünülürse Çorum'da Osmanlı dönemi anıtsal yapılarının olmayışında doğal afetlerin çok etkili olmadığı söylenebilir.

19 Atçeken Z., *Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması*, TTK, Ankara, 1998, s. 328.

Mimar Sinan tarafından onarılması, IV. Murad'ın Erivan seferine giderken Çorum'un Bağzık köyünde konakladığında bu camiye tamir ettirerek etrafına medreseler ve akarat yaptırması ve caminin bu tamirat nedeniyle onun ismiyle (Murad-ı Rabi) anılması, tümüyle Osmanlı'nın merkezi yönetiminin eliyle gerçekleştirilmiş bir onarıma ve sahiplenmeye işaret etmektedir. Bunun aksine III. Selim zamanındaki 1793 depreminde kullanılamaz duruma gelen caminin tamirâtı için Yusuf Bahri Efendi ve halktan bir heyetin Bozok ve Çankırı sancakları mutasarrıfı Abdülcabbarzade Süleyman Bey'e ricada bulunmaları²⁰ ise merkezden destek bulamayan çaresizlik içerisindeki halkın yerel yöneticilere umut bağladığını göstermesi bakımından ilgi çekicidir.

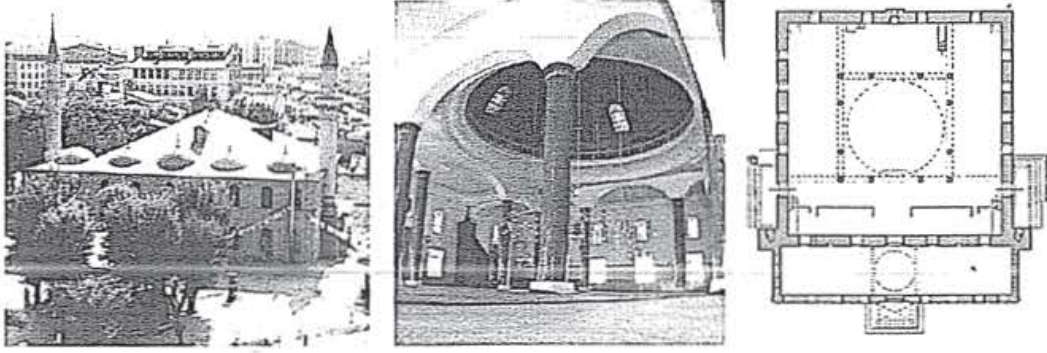
Bu rivayet Atçeken'in yukarıda bahsi geçen tespitini Çorum için de doğrulamakla birlikte, Çapanoğlu Süleyman Bey'in "eskisi gibi dokuz kubbeli" olarak tamirine karar vermesi merkezin kaybettiği sahiplenme ve koruma kudretinin yerel yöneticilerce sürdürülme çabası olarak yorumlanabilir. Bu durum aynı zamanda, Çorum'un idari taksimattaki önemsiz konumuyla ve ekonomik ve siyasi güç sahibi Çorumlu banilerin yokluğuyla, dolayısıyla da başta belirtildiği gibi Çorum'da Osmanlı'dan kalan merkezi mimarlık kalıplarına uyan anıtsal bir yapı görülmemesi nedeniyle ilişkilendirilebilir. Bir bakıma kendi kaderiyle baş başa kalmış Çorum halkının, gerek şehrin en eski camisinin onarımı ve gerekse de büyüyen şehrin gereksinimi olan yeni mescit inşa etme eylemi ekonomik gücü sınırlı yerel baniler aracılığıyla, yerel ustaların yapım alışkanlıkları ve dağarcıklarındaki yerel bezeme sözlüğünün öngördüğü biçim varyasyonları üzerine çeşitlenmiştir. Ancak Ulu Camii onarılrken üst örtüsünün diğer mahalle mescitlerinin mütevazı görünümünün aksine geniş sayılabilecek bir kubbeyle daha anıtsal inşa edilme çabası, dahası bu örtünün diğer iki camide aynı biçimde tekrarlanması, banilerin biçim tercihi, yerel ustaların ise yapım alışkanlıklarını zorladıkları bir yapı eyleminin varlığına da işaret etmektedir.

20 Sabuncuoğlu, a.g.e., s. 29-30. Bu konuda Sabuncuoğlu Eşref Ertekin'den şu aktarımı yapmaktadır: "...ve Çorumluların kendisini niçin sevmediklerini ve saymadıklarını anlamak istediğini söylüyor. Hoca da señ Çorum'a iyilik edersen elbet seni severler demiş. Depremden yıkılıp harap kalmış ve Çorumlularca yaptırılamamış olan Ulucami'yi tamir ettirmesini teklif etmiş, Çorumlular benim tamir ettirmemi isterler mi diye sormuş. Hoca, Çorum'a avdet ediyor. Sekiz on senedir harap halde bulunan Çorum Ulucami'sinin tamir edilmesini Çorumlulara teklif ediyor siz yapamazsanız bari Çapanoğlu'na rica edelim de o tamir ettirsin diyor. Çorumlular bu teklifi kabul ediyorlar ve caminin tamir ettirilmesinin Çorum'da umumca istendiğinden bahisle mektup yazılıyor..."Çorum Ulu ve Kulaksız Camileri'ne ait planlar Dünder'dan, İskilip Ulu camii'ne ait plan ise İlter'den yeniden işlenerek kullanılmıştır. Bunun için bak. Dünder, a.g.e., s. 56, 100. ve İlter, a.g.e., plan XVIII.

Şekil 1. Çorum Gülabi Bey (Han) Camii²¹

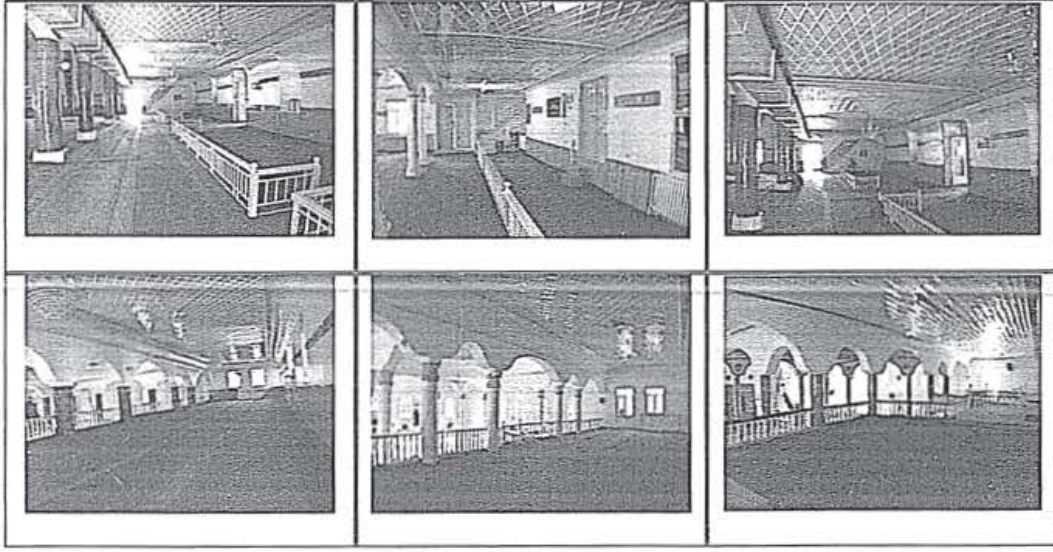
Şekil 2. Bazı karakteristik Çorum camiler

21 Çorum Ulu ve Kulaksız Camileri'ne ait planlar Dünder'dan, İskilip Ulu camii'ne ait plan ise İlter'den yeniden işlenerek kullanılmıştır. Bunun için bak. Dünder, a.g.e., s. 56, 100. ve İlter, a.g.e., plan XVIII.

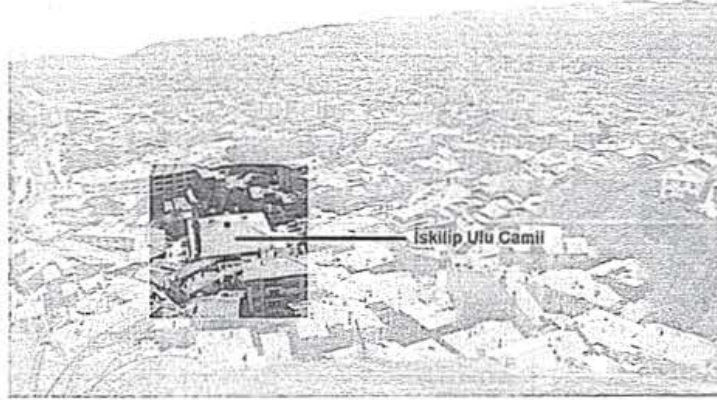

Şekil 3. Çorum Ulu Camii

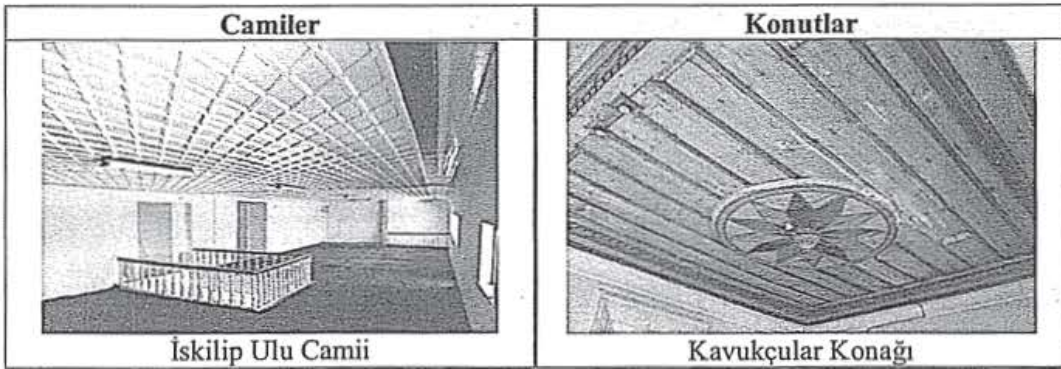
Çorum Ulu Camii	Çorum Kulaksız Camii	İskilip Ulu Camii

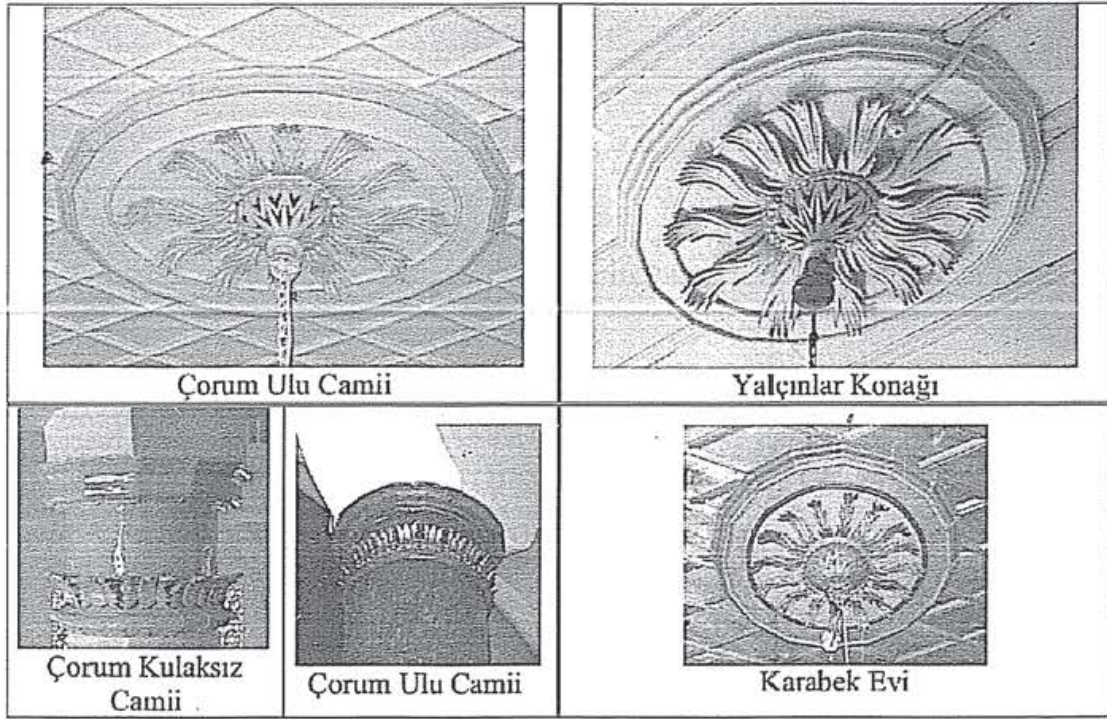

Şekil 4. Çorum Ulu, Çorum Kulaksız ve İskilip Ulu Camileri plan ve iç mekân kurgusu

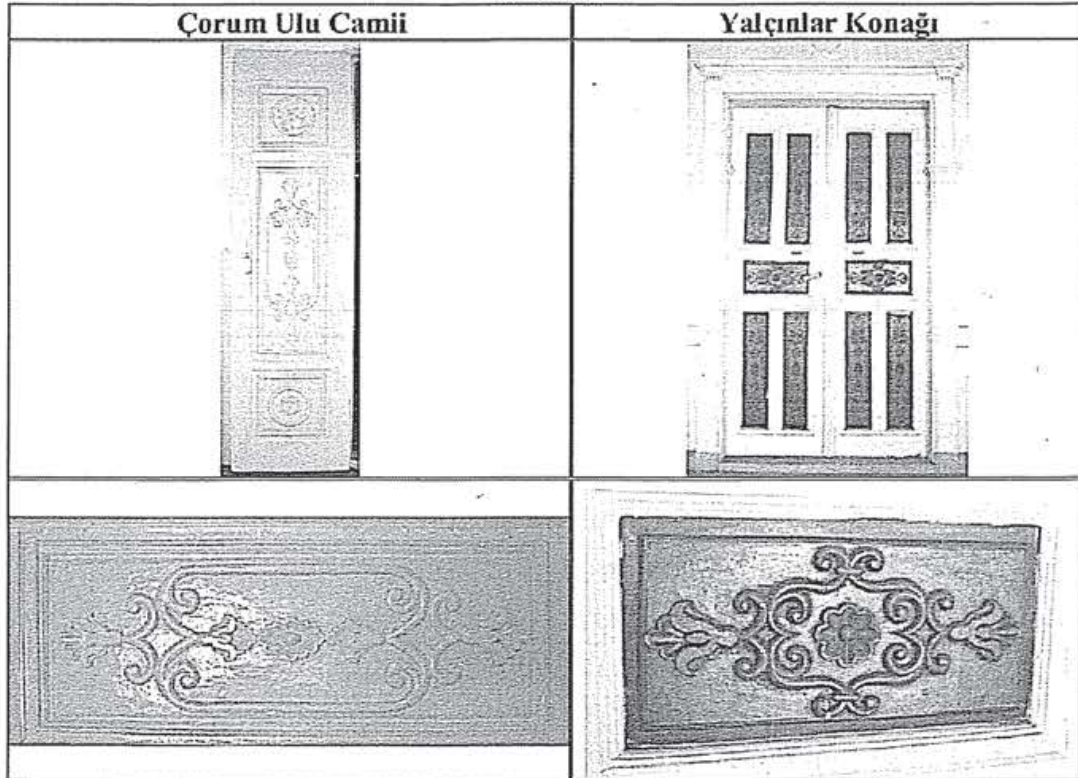

Şekil 5. İskilip içerisinde Ulu Camii'nin konumu

Şekil 6. Söz konusu camiler ile geleneksel Çorum evlerinde görülen benzer ahşap bezeme örnekleri

Şekil 7. Çorum Ulu Camii ve Yalçınlar Konağı kapıları ve benzer bezeme detayları